

EYYUBİ AİLESİ KADINLARI

Tülay YÜREKLİ*

Özet

Bu çalışmada Eyyubi ailesinin kadın üyelerinin kısa biyografileri ele alınmıştır. Eyyubilerle diğer komşu Türk hanedanlıkları arasında evlilik yoluyla kurulan akrabalık bağları bulunmaktadır. Onlar, siyasi ilişkilerin yoğunluğuna göre ya komşu hanedanlıklara mensup hatunlarla ya da aynı sülaleden olanlarla evlenmişlerdir. Bu hatunlardan birkaçı nâibe sıfatıyla devlet yönetimini fiilen ellerinde bulundurmuşlardır.

Anahtar Kelimeler

Eyyubiler, Selahaddin Eyyubi, Kadın, Evlilik, Nâibe.

THE FEMALE MEMBERS OF THE AYYUBID DYNASTY

Abstract

This study covers the short biographies of female members of the Ayyubid Dynasty. There are affinity networks between the Ayyubid Dynasty and other neighbor Turkish dynasties by marriage. Depending on the consistency of political relationships, they married either women who are members of neighbor dynasties or women from the same family. Of these women, some actually ruled the country, with the title 'regent'.

Key Words

Ayyubids, Salahaddin Ayyubi, Woman, Marriage, Nâiba.

* Dr., Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. tulayyurekli@yahoo.com

GİRİŞ

Mısır, Suriye, Irak ve Güney Arabistan'da yaklaşık bir asır hüküm süren Eyyubîler, Türk-İslam tarihinde önemli bir yere sahiptir. Her ne kadar Arap-Kürt karışımı melez bir aileden geldikleri söylene de Selçuklu hizmetine girişlerinden sonra çağdaşları Türkiye Selçukluları, Artuklular, Begteginliler ve Zengiler gibi Türk hanedanlarıyla evlilik yoluyla akrabalık bağı kurmuşlar ve büyük ölçüde Türkleşmişlerdir¹.

Eyyubîler, teşkilatları, bayrakları, dayandıkları maddi ve manevi unsurlar bakımından Zengilerin devamı niteliğinde bir devlettir². Onlar, hemen her açıdan Türk kültürünün izlerini taşırlar. Türklerde kadının yönetimde üstlendiği görevler dikkate alınırsa Eyyubî ailesine mensup nâibe kadınlar hususunda da aynı durum söz konusudur.

Söz konusu dönemin kaynaklarında hanedanlığın kadın üyeleri yaptıkları mimari eserler, doğum ve evlilik gibi hadiseler münasebetiyle bazen isimleriyle bazen de el-Âdil'in kızı, el-Kâmil'in karısı gibi ifadelerle isimleri verilmeden kısaca anılırlar.

Çalışmamızda, kaynaklarda isimleriyle birlikte geçen hanedan kadınlarını konu edindik. Diğerlerini ise konunun dışında bıraktık. Bunun nedeni müelliflerin eserlerinde onlardan farklı yerlerde söz ederken aynı şahıslar olup olmadıklarını belirtmemeleri ve sadece varlıklarından bizi haberdar etmeleridir. Burada değinmemiz gereken diğer bir husus da hatunlara ait "melike (prenses)" unvanından doğan karışıklıktır. Müellifler bu sözü kimi zaman isim kimi zaman da unvan olarak kaydetmişlerdir. Bunun ayrımını yapmak oldukça güçtür. Bu sebeple "melike" sözünü isim kabul ederek bu adla bilinen kadınları da çalışmamıza dâhil ettik.

Çalışmamızda kadınların biyografilerini sıralarken okuyucunun zihninde bütünlük sağlamak amacıyla, onların anne, baba, eş, kardeş gibi birinci dereceden akrabalık ilişkilerini esas aldık.

Eyyubî ailesine mensup kadınlar tespit edilebildiği kadarıyla şunlardır:

¹ Selahaddin Eyyübî'nin annesi Hârim Emiri Şehâbeddin Mahmud b. Tokuş'un kız kardeşidir. Ramazan Şeşen, **Salâhaddin Eyyübî ve Devri**, İstanbul 2000, s. VIII. Kendisi, Üner'in kızıyla evlenmiştir. Ebû Şâme, **Kitâbu'r-ravzateyn**, Tahkik: Muhammed Hilmi Muhammed Ahmed, C. I/II, Kahire 1998, s. 675. Kız kardeşlerinden biri, emirlerinden Akbörü İbn Ezgüş'un eşidir. Ebû Şâme, **age.**, C. I/II, s. 645; el-Bundârî, **Sena'l-barkı'ş-şâmî**, Tahkik: Ramazan Şeşen, C. I, Beyrut 1971, s. 198. Selahaddin'in oğlu Muizziddin İshâk'ın eşlerinden biri, Meyyâfârik'in hâkimi Artuklu Karaarslan'ın kızından olma torunudur. Ebû Şâme, **age.**, C. II/II, s. 206. el-Âdil'in oğlu el-Eşref, Zengi ailesinden Atabeg Nureddin Arslanşah'ın damadıdır. İbnü'l Esir, **İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-târih**, C. XII, Çeviren: Abdülkerim Özeydin- Ahmet Ağırakça, İstanbul 1987, s. 237. El-Eşref'in kardeşi el-Muazzam Şerefeddin İsa, Celaleddin Harizmşah'ın, Mardin Artuklularından Nâsireddin ve oğlunun kayın pederidir. Bununla beraber Zehebî'ye göre, Şerefeddin İsa'nın sadece bir kızı vardır ve Artuklu Nâsireddin'le evlenmiştir. Sibt, **Mirâtu'z-zamân**, C. VIII/II, Haydarabad 1952, s. 618-619; Yünîni, **Zeylu mirâti'z-zamân**, C. I, Haydarabad 1954, s. 140; Zehebî, **Târihu'l-islâm**, Tahkik: Ömer Abdusselâm Tedmurî, C. XLIV, Beyrut 1997, s. 55. Şerefeddin İsa'nın oğlu en-Nâsir Davud, Harezmi bir Türk'le evlenmiştir. Bu evlilikten küçük oğlu el-Melikü'l Muazzam İsa dünyaya gelmiştir. Makrizî, **Kitâbu's-sülûk**, Tahkik: Muhammed Mustafa Ziyade, C. I/II, Kahire 1956, s. 324; Yünîni, **age.**, C. I, s. 164. Türkiye Selçuklularından Muizziddin Kayserşah'ın eşi, el-Âdil'in kızlarından biridir. Abû'l Farac, **Abû'l Farac Tarihi**, C. II, Çeviren: Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1999, s. 474. el-Aziz Muhammed b.ez-Zâhir'in oğulları en-Nâsir ve ez-Zâhir'in anneleri de yine Türk'tür. Yünîni, **age.**, C. II, s. 135.

² Ramazan Şeşen, **age.**, s. VIII.

İsmetu'd-din Âmine Hatun: Selahaddin Eyyûbî'nin emirlerinden Muineddin Ün'er'in kızıdır. Hatun önce Atabeg İmadeddin Zengi'nin oğlu Nureddin Mahmud'la evlenmiş, onun ölümünden sonra da H.572/M.1176-1177 yılında Sultan Selahaddin Eyyûbî ile nikahlanmıştır. Mütedeyyinliği, hayır ve hasenatıyla tanınan Hatun, Dımaşk'ta Hacerü'z-zeheb mahallesinde Hanefiler için el-Hatuniyye el-Cevvâniyye Medresesini ve Babu'n-nâsır'ın dışında el-Hatuniyye Hanikâhını yaptırmıştır. H.581/M.1185-1186 yılında vefat eden Hatun, Dımaşk'taki Kasyon Dağı eteğindeki türbesine defnedilmiştir³.

Munise Hatun: Selahaddin Eyyûbî'nin tek kızıdır. Hatun, amcası el-Âdil'in oğlu el-Kâmil'le evlenmiştir⁴.

Fatma Hatun: Selahaddin Eyyûbî'nin oğlu el-Muhsin Ahmed'in kızıdır. Dönemin bazı alimlerinden icazetli olarak hadis rivayet etmiştir. H. 597/M.1200-1201 yılında doğan Hatun, Haleb'e bağlı Buza'da H.681/M.1282-1283 yılında vefat etmiştir⁵.

Sufra Hatun: Artuklu Şehabeddin Muhammed'in kızıdır. Selahaddin Eyyûbî'nin oğlu ez-Zâhir Davud'la evlenmiştir⁶.

Rabîa Hatun: Selahaddin Eyyûbî'nin kardeşidir. H.572/M.1176-1177 yılında Muineddin Ün'er'in oğlu Saadeddin'le evlenmiştir. Saadeddin'in H.581/M.1185-1186 senesinde ölmesiyle dul kalan Rabîa aynı yıl içerisinde Erbil hâkimi Gökbörü ile nikahlanmıştır. Ağabeyi Selahaddin bu ikinci evliliği için ona çeyiz olarak Samsat'ı vermiştir. Hatun'un Gökbörü ile evliliği yaklaşık elli yıl sürmüştür. Onun, Gökbörü'den olan çocuklarının sayısı ve adları bilinmemekle birlikte kızları, Zengi ailesinden İzzeddin Mesud ve İmadeddin Zengi b. Arslanşah'la evlenmiştir. Gökbörü'nün vefatından (H.630/M.1232-1233) sonra Erbil'den ayrılarak Dımaşk'a gelen Hatun ölünceye kadar burada ikamet etmiştir. Hatun, Dımaşk'ta bir hanikâh ve es-Sâhibe adıyla bilinen bir medrese yaptırarak Hanbelilere vakfetmiştir. H.643/M.1245-1246 yılında yaklaşık seksen yaşında vefat eden Hatun, kendi medresesine defnedilmiştir⁷.

Sittu Şam Zümriid Hatun: Selahaddin Eyyûbî'nin kardeşidir. Selahaddin'in önemli devlet adamlarından Laçın'le evlenmiştir. Bu evlilikten Hüsameddin Muhammed dünyaya gelmiştir. Hatun, Laçın'ın ölümünden sonra, amcası Esededdin Şirkuh'un oğlu Himus hâkimi Nâsireddin'le evlenmiştir. Hatun, Dımaşk'ta el-Berrâniyye Medresesini yaptırmış ve bu kurumun işlevlerini tam olarak yerine

³ Sibt, *age.*, C. VIII/I, s. 385; Zehebî, *age.*, C. XLI, s.120; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Tahkik: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, C. XVI, Cize 1998, s. 518, 573-574. Sibt, Hatun'un medrese ve hanikâhı yaptırdığını kaydediyor. Diğer müellifler ise sadece vakfettiğini söylüyor.

⁴ Sibt, *age.*, C. VIII/I, s. 434; Ebû Şâme, *age.*, C. I/II, s. 711; Ebu'l Fidâ, *el-Muhtasar fi ahbârî'l-beşer*, C. II, Beyrut 1997, s. 174.

⁵ Zehebî, *age.*, C. L, s. 309.

⁶ İbn Şeddâd, *el-Alaku'l hatıra fi zikri ümerâ el-şam ve'l- cezîrâ*, Tahkik: Yahya Abbâre, C. III/I, Dımaşk 1978, s. 121.

⁷ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l- a'yân*, Tahkik: İhsan Abbas, C. IV, Beyrut 1978, s. 115, 120-121; İbn Vâsil, *Müferricu'l kurûb*, Tahkik: Cemaluddin eş-Şeyyâl, C. III, Kahire 1977, s. 197, 211; Zehebî, *age.*, C. XLVII, s. 162; Ebu'l Fidâ, *age.*, C. II, s. 215, 279; İbn Kesîr, *age.*, C. XVII, s. 286; Nuaymî, *ed-Dâris fi târih'l-medâris*, Tahkik: Cafer el-Husenî, C. II, Kahire 1988, s. 79-80-81; İbrahim Kafesoğlu, "Kök-Böri", *İA*, C. VI, s. 886; Ramazan Şeşen, *age.*, s. 83.

getirmesi için pek çok şey bağışlamıştır. Kaynaklarda üstün meziyetleriyle kendisinden söz edilen Hatun, dindarlığı, cömertliği ve hayırsever kişiliğiyle bilinirdi. Evinde ihtiyaç sahiplerine ilaçlar, yiyecekler ve içecekler dağıtılırdı. Selahaddin Eyyübî, Dımaşk'ta vefat edince, Zümrüd Hatun cenaze töreninde büyük mallar sarfetmişti. O, Yemen hâkimi kardeşi Turanşah H.570/M.1174-1175'te İskenderiye taraflarında ölünce naaşını Dımaşk'a naklettirmiş ve kendisinin yaptırdığı el-Berrâniyye Medresesinde toprağa verdimişti. H.616/M.1219-1220 yılında vefat eden Hatun, eşi Nâsireddin ve kardeşi Turanşah'ın yanına defnedilmiştir⁸.

Kutlukız Hatun: Selahaddin Eyyübî'nin kardeşi Şehinşah'ın (ö.H.543/M.1148-1149) eşidir. Bu evlilikten Baalbek hâkimi Ferruḡşah ve Azra Hatun doğmuştur. Kutlukız, Şehinşah'tan sonra Hâcib Mubârek'le evlenmiş ve ondan Safed emiri Saadeddin ile Dımaşk şahnesi Memdûd'u dünyaya getirmiştir. Kutlukız, Dımaşk'da kendisine nispet edilen bir hanikâh ve oğlu Ferruḡşah'ın ölümü üzerine Dımaşk'ta onun adına Ferruḡşahiyye Medresesini yaptırmıştır⁹.

Azra Hatun: Kutlukız'la Şehinşah'ın kızıdır. Hatun, Dımaşk'ta bir ribat ve Babu'n-nâsir'da kendi adıyla anılan Azraviyye Medresesini yaptırmıştır. H.593/M.1196-1197 yılında ölen Hatun kendi medresesindeki türbeye defnedilmiştir¹⁰.

Zümrüd Hatun: Selahaddin Eyyübî'nin kardeşi Yemen hâkimi Tuḡtegin'in eşi ve Tuḡtegin'in oğulları el-Muiz İsmail ile en-Nâsir Eyyüb'un annesidir. Hatun, Tuḡtegin'den (ö. H.593/M.1196-1197) sonra, oğlu en-Nâsir Eyyüb'un atabegi Seyfeddin Sungur'la evlenmiş ve ondan bir de erkek çocuk dünyaya getirmiştir. Hatun, Sungur'un vefatının ardından Atabeg Gazi b. Cibrîl'le nikahlanmıştır. En-Nâsir'ı öldürtmek suretiyle Yemen'in tamamına sahip olmak isteyen Atabeg Gazi'nin kendisi de katledilince Hatun bir süreliğine Yemen'in idaresini üstlenmiştir. Hatun, daha sonra Şehinşah'ın oğlu Süleyman'la evlenmiş fakat bu evlilik uzun sürmemiş ve Süleyman ondan boşanmıştır¹¹.

Melek Hatun: Tuḡtegin'in kızıdır. Amcası Şehinşah'ın oğlu Süleyman'la evlenmiştir. El-Kâmil'in oğlu Aksis, Süleyman'ın daveti üzerine, Yemen'i ele geçirince (H.612/M.1215-1216) Melek Hatun'u eşiyle birlikte el-Kâmil'in yanına Mısır'a göndermiştir¹².

Melike Hatun: Selahaddin Eyyübî'nin kardeşi el-Âdil'in kızıdır. Hama hâkimi el-Mansur'la¹³ evlenmiştir. Hatun, H.598/M.1201-1202 yılında Hama'ya gelmiştir.

⁸ İbn Hallikân, *age.*, C. I, s. 307; C. II, s.480; C. III, s. 244, 245; Sibî, *age.*, C. VIII/II, s. 606-607; Zehebî, *age.*, C. XLI, s. 122; C. XLIV, s. 290, 291; Ebu'l Fidâ, *age.*, C. II, s. 167, 173-174; İbn Kesîr, *age.*, C. XVII, s. 83-84; Nuaymî, *age.*, C. I, s. 277-278. Tarihçiler, Hatun'un yaptırdığı medreseler üzerinde hem fikir değillerdir. Nuaymî, *age.*, C. I, s. 277-278.

⁹ Ebû Şâme, *Terâcimu ricâl'i'l-karneyn*, Beyrut 1974, s. 54; Nuaymî, *age.*, C. I, s. 561; Ramazan Şeşen, *age.*, s. VIII, 398, 402.

¹⁰ İbn Hallikân, *age.*, C. II, s. 453; Zehebî, *age.*, C. XLII, s. 137; İbn Kesîr, *age.*, C. XVI, s. 679; Nuaymî, *age.*, C. I, s. 373-374; II, s. 194.

¹¹ İbn Vâsîl, *age.*, C. III, s. 136-139, 227; Zehebî, *age.*, C. XLII, s. 47, 337; C. XLIV, s. 8; C. XLVII, s. 360-361; İbn Hatîb el-Omerî, *Ravzatu'l-feyha fi A'lami'n-nisa*, www.alwaraq.net, 10.10.2010, s. 80-81.

¹² İbn Vâsîl, *age.*, C. III, s. 227; Zehebî, *age.*, C. XLVII, s. 361.

¹³ el-Mansur Muhammed b. el-Muzaffer Ömer b. Şehinşah Necmeddin Eyyub.

Bu evlilikten el-Muzaffer Takiyüddin Mahmud, en-Nâsır Selahaddin Kılıç Arslan ve el-Muiz dünyaya gelmiştir¹⁴. Hatun, H.616/M.1219-1220 yılında vefat etmiştir¹⁵.

Zehra ve Bâbâ Hatunlar: Zehra Hatun, el-Âdil'in kızıdır. Hatun, Dımaşk'ta el-Âdiliyye es-Sugra Medresesini yaptırmıştır. Bâbâ Hatun ise Esededdin Şirkuh'un kızıdır. Hatun, H.655/M.1257-1258 yılında bu medreseye pek çok şey vakfetmiştir¹⁶.

Gâziye Hatun: El-Âdil'in kızıdır. Sultan Selahaddin Eyyübî'nin oğlu Haleb hâkimi ez-Zâhir'le H.583/M.1187-1188 yılında evlenmiştir. Bu evlilikten Yusuf adında bir erkek çocuk olmuş ancak küçük yaşta ölmüştür¹⁷.

Dayfe Hatun: El-Âdil'in kızıdır. Dayfe Hatun H.582/M.1186-1187 yılında Haleb Kalesinde doğmuştur. O sırada babasının yanında konukları olduğu için ona "konuk" anlamına gelen Dayfe adı verilmiştir¹⁸.

Dayfe Hatun, amcası Selahaddin Eyyübî'nin oğlu Haleb hâkimi ez-Zâhir'le evlenmiştir (H.609/M.1212-1213). Ez-Zâhir daha önce Dayfe'nin yukarıda sözünü ettiğimiz kardeşi Gâziye ile evli idi. Ez-Zâhir, Gâziye'nin vefatından sonra Dayfe'ye iki kez talip olmuş, kızlarına büyük ehemmiyet veren el-Âdil, yeğeninini isteğini ilkinde geri çevirmiş, ancak ikincisinde kabul etmişti¹⁹.

Dayfe Hatun, ez-Zâhir'den H.610/M.1213-1214 yılında el-Aziz'i dünyaya getirmiştir²⁰.

Dayfe, ez-Zâhir'in ölümü (H.613/M.1216) üzerine tahta geçen oğlu el-Aziz²¹ ve ondan sonra da torunu en-Nâsır adına olmak üzere iki kez nâibe sıfatıyla Haleb yönetimini üstlenmiştir²².

Dayfe'nin nâibelik dönemleri Eyyübî ailesinin Mısır ve Suriye'deki muhtelif şubeleri arasında yaşanan mücadeleli zamana rastlar. Onun bu karışıklıklar esnasında yegâne amacı Haleb'i muhtemel bir kargaşanın içerisine sürüklemekten oğlu ve torunu adına güvence altına almak olmuştur. Bu sebeple dengeli ve tarafsız bir

¹⁴ İbn Vâsıl, *age.*, C. III, s.114, 134, 161; C. IV, s. 269; Ebu'l Fidâ, *age.*, C. II, s. 194.

¹⁵ İbn Vâsıl, *age.*, C. IV, s. 64-65.

¹⁶ Nuaymî, *age.*, C. I, s. 368. Cafer el- Husenî, Bâbâ isminin dönemin kadınları arasında yaygın bir isim olan Bâye olabileceği görüşündedir. Bk. Nuaymî, *age.*, C. I, s. 368.

¹⁷ İbnü'l Adîm, *Zübdetu'l-haleb*, Tahkik: Sâmî Dehân, C. III, Dımaşk 1968, s. 91; İbn Vâsıl, *age.*, C. III, s. 166; Şehâbeddin Tekindağ, "Melik-üz-Zâhir", *IA*, s. 684.

¹⁸ İbnü'l Adîm, *age.*, C. III, s. 266.

¹⁹ İbn Vâsıl, *age.*, C. III, s. 212; Ebu'l Fidâ, *age.*, C. II, s. 275. Dımaşk'tan Haleb'e gelen Hatun'u, geçtiği yerlerde ülkenin, kadınları, nâibleri istikbale çıkmışlar ve kendisine pek çok şey takdim etmişlerdi. Eşi ez-Zâhir de ona yüz elli bin dirhem değerinde kıymetli taş, benzeri olmayan mücevherlerden yapılmış bir taç, amberden mamul altınla süslenmiş on gerdanlık ve beş ayrı gerdanlık, yüz yetmiş parça altın ve gümüş, muhtelif giysilerin bulunduğu yirmi dolap, yirmi cariyeye ve on hizmetçi vermişti. Dayfe'nin çeyizi kumaşlar, aletler, envai mücevherlerden ve pek çok şeyden müteşekkildi. Hizmetinde çok sayıda nedime, cariyeye ve hizmetçi bulunuyordu. Sadece cariyeler iki yüz kişi idi. Bunların yarısını değişik melâhiler bilen şarkıcılar, yarısını da envai zanaat erbâbı oluşturuyordu. İbn Vâsıl, *age.*, C. III, s. 213-214; Zehebî, *age.*, C. XLIII, s. 38.

²⁰ İbnü'l Adîm, *age.*, C. III, s. 165. el-Melikü'l Azîz'in doğumu münasebetiyle Haleb şehri süslenmiş ve Ez-Zâhir büyük bir tören düzenlemiştir. Ez-Zâhir, ağaç ve sandaldan yapılan beşiklerin yanı sıra altın ve gümüşten on beşik, mevlit için her birinde yakut, zümrüt, pırlanta ve incilerin bulunduğu üç ferace, her biri yakut, zümrüt ve mücevherle işlenmiş üç eyer, kılıf ve kabzası altın, tokası çeşitli mücevherlerle işlenmiş üç kılıç ve saf mücevherden düzgün bir şekilde işlenmiş mızrak hazırlatmıştır. İbn Vâsıl, *age.*, C. III, s. 220.

²¹ Müneccimbaşı, *Câmiü'd-Düvel Selçuklular Tarihi II*, Yayınlayan: Ali Öngül, İzmir 2001, s. 52.

²² Ebu'l Fidâ, *age.*, C. II, s. 275.

politika güderek Haleb'in güvenliğini tehdit eden durumlar haricinde Eyyûbî melikleri arasındaki siyasi çekişmelere dâhil olmamıştır.

İbnü'l Adîm'in kayıtlarından Dayfe'nin, Eyyûbî ailesi içerisinde desteğine ihtiyaç duyulan ve kendisine itimat edilen bir şahsiyet olduğu anlaşılmaktadır. Es-Sâlih Eyyûb, bir ara kendi yönetim sınırları içerisinde istihdam etmeye çalıştığı Harezmlilere karşı müşkül duruma düşünce halası Dayfe'den yardım talep ederek hükmü altındaki bütün yerleri ona vermeyi önermiştir. Dayfe ise yeğenine bu teklifinden ötürü sadece teşekkür etmekle yetinmiştir²³. Es-Sâlih Eyyûb, el-Kâmil'den sonra Mısır'da tahta geçen II. el-Âdil üzerine Mısır'a yapacağı sefer için Dayfe'yi kendi tarafına çekmeye teşebbüs etmiş, fakat Dayfe ona her ikisinin de ağabeyinin çocukları olduklarını söyleyerek hadisenin dışında kalmıştır (H.636/M.1238-1239)²⁴. Buna rağmen es-Sâlih Eyyûb, II.Âdil'i Gazze'de Haçlılara karşı kazandığı zaferden ötürü Dayfe adına tebriğe gelen meşhur tarihçi İbnü'l Adîm'le görüşmesi esnasında Dayfe'nin memlûku olduğunu ve her zaman onun hizmetinde bulunacağını söylemiştir²⁵. Oğlunun üzerinde kuracağı baskıdan çeken Arslanşah, Caber Kalesi ve Bâlis'i ona bırakmak yerine Azaz mukabilinde kardeşi Dayfe'ye teslim etmiştir (H.638/M.1240-1241)²⁶. Dayfe'nin sülale içerisindeki mevki ve itibarını gösteren bunlara benzer başka örnekler sunmak mümkündür.

Dayfe, Haleb'de Firdevs Medresesi²⁷ ile bir hanikâh inşa ettirerek Eyyûbî ailesinin diğer kadın üyeleri gibi adını ölümsüzleştirmiştir. Hatun H.640/M.1242-1243 yılında Haleb kalesinde vefat etmiş ve kalede sofanın karşısındaki hücreye defnedilmiştir²⁸.

Vechü'l-kamer: Ez-Zâhir'in²⁹ cariyelerindendir. Ayrıca Ez-Zâhir'in geride kalan tek oğlu Zibâle'nin de annesidir. Ez-Zâhir'in ölümünden sonra Emir Cemaleddin Aydoğdu ve ondan sonra da Beysarı ile evlenmiştir³⁰.

Gâziye Hatun: Annesi cariyedir. Babası Haleb hâkimi el-Aziz'dir. Bu münasebetle Dayfe Hatun'un torunudur. Ayrıca en-Nâsır'ın ve yukarıda sözü edilen ez-Zâhir'in de kardeşidir. Hatun, Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Keyhüsrev'le nikahlanmıştır. Gâziye'nin nikah akdi elli bin mihir karşılığında Haleb'de yapılmıştır (H.635/M.1237-1238)³¹. Gâziye, daha sonra es-Said Fethuddin Abdulmelik b. es-Sâlih İsmail'le evlenmiş ve onun yanında vefat etmiştir³².

²³ İbnü'l Adîm, *age.*, C. III s. 241-242.

²⁴ İbnü'l Adîm, *age.*, C. III, s. 244-245.

²⁵ İbnü'l Adîm, *age.*, C. III, s. 246-247.

²⁶ İbnü'l Adîm, *age.*, C. III, s. 248-249; Ebu'l Fidâ, *age.*, C. II, s.270-271.

²⁷ İbnü'l Adîm, *age.*, C. III, s. 263.

²⁸ İbnü'l Adîm, *age.*, C. III, s. 266.

²⁹ Ez-Zâhir b. el-Aziz b. ez-Zâhir b. Selahaddin Eyyûbî.

³⁰ Zehebî, *age.*, C. XLVIII, s. 392.

³¹ İbnü'l Adîm, *age.*, C. III, s. 237-238; Yûnîni, *age.*, C. II, s. 135; Ebu'l Fidâ, *age.*, C. II, s. 265.

³² Yûnîni, *age.*, C. II, s. 135

Melike Âdiliye (Gâziye Hatun): El-Âdil'in kızıdır. H.624/M.1226-1227 yılında Türkiye Selçuklu Sultanı I.Alaaddin Keykubad'la evlenmiştir³³. Sultan Alaaddin Keykubad'la Melike'nin evliliğinden İzzeddin Kılıç Arslan, Rükneddin³⁴ ve Melike Hatun dünyaya gelmiştir³⁵.

Keykubad'ın büyük oğlu II.Gıyâseddin Keyhüsrev dururken küçük oğlu İzzeddin Kılıç Arslan'ı kendisine veliaht tayin etmesinin sebeplerinden biri, onun Melike Âdiliye'den yani soylu bir prensesten dünyaya gelmesidir³⁶.

Melike Âdiliye, öz oğlu veliahd İzzeddin'e karşı üvey oğlu Gıyâseddin'in saltanat mücadelesi esnasında Gıyâseddin'in çıkardığı bir ferman ile Ankara Kalesi'nde mahbus edilmiş ve bir süre sonrada boğularak öldürülmüştür (H.635/M.1237-1238)³⁷.

Melike Hatun: Babası Türkiye Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubad'dır. Annesi el-Âdil'in kızı Melike Âdiliye'dir³⁸. Melike Hatun, Dayfe'nin torunu en-Nâsır'la evlenmiştir. Nikah, elli bin mihir karşılığında, Kayseri'de şehrin kadısı ve şahitler huzurunda kıyılmıştır (H.635/M.1237-1238). en-Nâsır adına Türkiye'ye giden İbnü'l Adîm o günü şöyle anlatır: “Sultan görülmemiş altın ve gümüş eşya çıkardı. Dinarlar saçıldı. Ben de Haleb'den getirdiğim bin altın saçtım. Daru'l-sultan'da dirhemler, elbiseler, şeker ve pek çok şey saçıldı ve eğlenceler yapıldı. Vasfı mümkün olmayan şenlikler düzenlendi. Ben arkadaşlarımdan bazılarını nikahın akdedildiğini bildirmek için Haleb'e gönderdim. Haber Haleb'e ulaşınca orada da eğlenceler tertip edildi”³⁹.

Hatun, Türkiye'den Dımaşk'a düğün münasebetiyle H.651/M.1253-1254 yılında gelmiştir. Zehebî onun Dımaşk'a girişini şöyle tasvir eder: “Sultan Alaaddin'in kızı Rum'dan eşi Sultan en-Nâsır'a geldi. Hizmetinde, emrinde beş yüz atlınun bulunduğu Subaşı vardı. Çeyizi ve ağırlıkları bin deve üzerindeydi. Mahfesi altın ve gümüşlerle süslü atlandı. Kalabalık, görülmeye değer bir gündü. Onun için Dımaşk ve çevresinde eşi duyulmamış düğün yapıldı. Kubbe kurıldı, askerler oyunlar oynadı”⁴⁰.

Hatun'la en-Nâsır'ın evliliğinden H.653/M.1255-1256 yılında el-Alaaddin dünyaya gelmiştir⁴¹.

Virdü'l-mana: El-Âdil'in oğlu el-Kâmil'in cariyelerinden olup oğlu es-Sâlih Eyyüb'un da annesidir. Kendisi Sudanlı bir esire idi⁴².

Şeceretü'd-dürr: Es-Sâlih Necmeddin Eyyüb'un önce cariyesi daha sonra da eşidir. Aslen Türk idi. Es-Sâlih, onu güzelliğinden ötürü satın almıştı. O, es-

³³ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye fi'l umurü'l Ala'îye (Selçuk Name)*, C. I, Çeviren: Mürsel Öztürk, Ankara 1996, s. 309-315; Münecimbaşı, *age.*, C. II, s. 65; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993, s. 350-351.

³⁴ Osman Turan, *age.*, s. 404.

³⁵ Ebu'l Fidâ, *age.*, C. II, s. 265.

³⁶ Osman Turan, *age.*, s. 357.

³⁷ İbn Bibi, *age.*, II, s. 27; Münecimbaşı, *age.*, C.II, s.83; Osman Turan, *age.*, s. 409.

³⁸ Ebu'l Fidâ, *age.*, C. II, s. 265; Zehebî, *age.*, C. XLIV, s. 272.

³⁹ İbnü'l Adîm, *age.*, C. III, s. 239-240.

⁴⁰ Sibt, *age.*, C. VIII/II, s. 791. Zehebî, *age.*, C. XLVIII, s. 10, 16.

⁴¹ Zehebî, *age.*, C. XLVIII, s. 16.

⁴² Ebu'l Fidâ, *age.*, C. II, s. 286; Makrizî, *age.*, C. I/2, s. 339; Şehâbeddin Tekindağ, “Melik-üs-Sâlih”, *İA*, C. VII, s. 674.

Sâlih'den Halil adlı bir çocuk dünyaya getirmiş ve bu çocuk erken bir yaşta ölmüştü.

Şeceretü'd-dürr'ün tarih sahnesine çıkışı Eyyûbîlerin Mısır'da buhranlı bir dönemine denk düşer. Es-Sâlih, Haleb hükümdarı en-Nâsır'a karşı bir sefer düzenlemek üzere Dımaşk'a geldiği sırada Kral IX. Louis'nin yönetimindeki Haçlıların Dimyat'a çıktıklarını haber almış ve hasta vaziyette Mısır'a dönmüştü. Es-Sâlih, Dimyat önlerinde öldüğü (H.647/1249-1250) esnada eşi Şeceretü'd-dürr yanında idi. Şeceretü'd-dürr devletin ileri gelen emirleriyle durumu değerlendirip es-Sâlih'in ölüm haberinin yaratacağı kargaşayı dikkate alarak bunu gizledi. Bundan sonra, es-Sâlih'in hayattaki tek varisi oğlu Turanşah'a babasının yerine geçmesi için haber göndererek Hısn-ı Keyfa'dan Mısır'a çağırtı.

Es-Sâlih'den sonra yerine geçen oğlu Turanşah, Şeceretü'd-dürr'e bağlı memlûklar sayesinde Haçlılara karşı büyük bir zafer kazandı. Şeceretü'd-dürr'ün gücünden çekinen Turanşah'ın memlûkları onu üvey annesine karşı kıskırttılar. Turanşah, kendisinin ismen hükümdar olduğunu, asıl iktidarın Şeceretü'd-dürr'ün elinde bulunduğunun farkında idi. Onun Şeceretü'd-dürr'den babasının hazinesini talep etmesi taraflar arasındaki husumeti daha da arttırdı. Bunun üzerine Şeceretü'd-dürr, Bahrî Memlûklarla irtibata geçerek Turanşah'ın öldürülmesini sağladı. Hadisenin hemen akabinde emirler bir araya gelerek Şeceretü'd-dürr'ün hükümdarlığı üzerine görüş birliğine vardılar. Böylece o, Mısır tahtına hükümdar olarak geçerken Mısır'da Eyyûbî hâkimiyeti son bulmuş oldu.

Şeceretü'd-dürr hükümdar olduktan sonra Fransızlarla bir anlaşma yaparak Dimyat'ı geri almayı başardı. Bu arada Suriye ve Yemen'deki Eyyûbîler Halife ile işbirliği yaparak Şeceretü'd-dürr'e baskı yapmaya başladılar. Şeceretü'd-dürr, bu baskılar karşısında tahtından feragat etti. Böylece üç ay süren saltanatı sona erdi. Ancak o, bir şekilde iktidarını sürdürmek amacıyla üzerinde pek etkili olduğu Atabeg İzzeddin Aybek'le evlendi. Artık Aybek Mısır sultanı idi. Ne var ki Aybek'in saltanatı uzun sürmedi; Şeceretü'd-dürr, Aybek'in Musul hâkimi Bedreddin Lülü'nün kızıyla evlenme girişimleri sebebiyle onu öldürttü. Aybek'in ölüm nedeni olarak başka bahaneler öne sürüldü ise de gerçekler bir zaman sonra emirler arasında yayıldı. Şeceretü'd-dürr'ün emirlerinden İzzeddin Halebî ve Cemaleddin Aydoğdu'ya yaptığı hükümdarlık teklifleri de kabul görmedi. Nihayetinde, Aybek'in oğlu Nureddin Ali tahta geçince annesinin emriyle o sırada tutuklu bulunan Şeceretü'd-dürr feci bir şekilde öldürüldü (H.655/M.1257-1258). Hatun, Kahire'de kendi adıyla anılan caminin yanındaki türbeye defnedildi.

Şeceretü'd-dürr, iyi bir idareci, dindar ve hayır sever idi. Hac dolayısıyla Surre Alaylarının tertibi ve Kabe örtüsü gönderme adetini ilk defa Şeceretü'd-dürr icra etmişti. Kendisi okuma yazma bilirdi. *"Şeceretü'd-dürr her gün hususi bir dairede vezirlerini toplar, kendisi ince bir perde arkasından oturarak bu toplantılara katılırdı. Bir işe karar vermeden önce daima bir meclis toplar, vezirlerinin, emirlerinin düşüncelerini öğrenir, sonra kararname ve fermanları bizzat kendisi imzalardı. Halka doğrudan doğ-*

ruya bir emir vermek istediği zaman Aybek'le o hususları inceden inceye konuşurdu. Mısır'da kendi adına hutbeler okutmuş ve paralar bastırmıştı"⁴³.

Sittu Sevda: El-Kâmil'in eşi ve el-Kâmil'in çocukları el-Âdil Ebû Bekir, Fatma Hatun, Aşûra Hatun ve es-Said Abdullah'la⁴⁴ evlenen Hatun'un annesidir. Kendisi Fakih Nâsır'ın kızı diye bilinirdi⁴⁵.

Aşûra Hatun: El-Kâmil'in Sittu Sevda'dan olan kızıdır. H.629/M.1231-1232 yılında amcası el-Muazzam İsa'nın oğlu Kerek hâkimi en-Nâsır Davud'la Lâcun'da evlenmiştir⁴⁶. El-Kâmil ile en-Nâsır'ın araları açılınca babasının isteği üzerine H.631/M.1233-1234 yılında eşinden boşanan Aşûra⁴⁷, taraflar arasındaki anlaşmazlığın çözüme kavuşmasıyla H.635/M.1237-1238 yılında tekrar en-Nâsır Davud'la nikahlanmıştır⁴⁸.

Fatma Hatun: El-Kâmil'in Sittu Sevda'dan olan kızıdır⁴⁹. Dayfe'nin oğlu el-Aziz Muhammed'le evlenmiştir. Nikah elli bin dinar mihir karşılığında H.626/M.1228-1229 yılında Dımaşk'taki Hatun Mescidi'nde el-Eşref'in huzurunda kıyılmıştır⁵⁰. Hatun, H.629/M.1231-1232 yılında Haleb'e gelmiştir⁵¹.

Ayşe Hatun: El-Aziz Muhammed'in Fatma Hatun'dan olan kızıdır. H.645/M.1247-1248 yılında Hama hâkimi el-Mansur'la⁵² evlenmiştir. Ayşe Hatun, H.657/M.1258-1259 yılında el-Mansur'dan Muzaffer Mahmud'u dünyaya getirmiştir⁵³.

Gâziye Hatun: El-Kâmil'in kızıdır. Gâziye Hatun, Yemen hâkimi el-Melikü'l Mesud Aksis'in de kardeşidir. Hama hâkimi el-Muzaffer Mahmud'la⁵⁴ evlenmiştir. Hatun, Hama'ya H.629/M.1231-1232 yılında gelmiştir. Hatun'un el-Muzaffer Mahmud'dan, el-Mansur, el-Efdal Ali ve Ömer adında üç erkek çocuğu olmuş ve bunlardan sonuncusu küçük yaşta ölmüştür. Ayrıca Gâziye Hatun'un Munise, Dünya, Melike adında üç de kızı olmuştur. Büyüğü Melike Hatun annesinin ölümünden az önce, küçük kızı Dünya Hatun da kardeşi el-Mansur'un ölümünden (H.683/M.1284-1285) sonra vefat etmiştir. El-Muzaffer'in ölümünden (H.642/M.1244-1245) sonra yerine çocuk yaştaki oğlu el-Mansur geçince, Gâziye, nâibe sıfatıyla onun adına devleti yönetmiş ve ölmeden evvel yönetimi ona bırakmıştır. Gâziye Hatun H.656/M.1258 yılında vefat etmiştir⁵⁵.

⁴³ Bahriye Üçok, *İslâm Devletlerinde Türk Nâibeler ve Kadın Hükümdarlar*, Ankara, 1981, s. 55-89; Samira Kortantamer, *Bahrî Memlûklarda Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, İzmir 1993, s. 35-36.

⁴⁴ el-Melikü's-Said Abdullah İbn el-Melikü's-Sâlih İmadeddin İsmail b. el-Melikü'l Âdil b. Necmeddin Eyyub.

⁴⁵ Ebu'l Fidâ, *age.*, C. II, s. 282; İbn Vâsıl, *age.*, C. IV, s. 279.

⁴⁶ İbn Vâsıl, *age.*, C. IV, s. 279; Makrizî, *age.*, C. I/1, s. 242.

⁴⁷ Ebu'l Fidâ, *age.*, C. II, s. 256.

⁴⁸ Ebu'l Fidâ, *age.*, C. II, s. 261; Makrizî, *age.*, C. I/1, s. 255.

⁴⁹ Ebu'l Fidâ, *age.*, C. II, s. 241.

⁵⁰ İbnü'l Adîm, *age.*, C. III, s. 207; İbn Vâsıl, *age.*, C. IV, s. 254-255.

⁵¹ İbnü'l Adîm, *age.*, C. III, s. 210-211.

⁵² el-Melikü'l Mansur b. el-Muzaffer Mahmud b. el-Mansur Muhammed b. el-Muzaffer Ömer b. Nureddin Şehinşah b. Necmeddin Eyyub.

⁵³ Ebu'l Fidâ, *age.*, C. II, s. 282, 308; Yûnîni, *age.*, C. II, s. 135; Makrizî, *age.*, C. I/II, s. 329.

⁵⁴ el-Muzaffer Mahmud b. el-Mansur Muhammed b. el-Muzaffer Ömer b. Nureddin Şehinşah b. Necmeddin Eyyub.

⁵⁵ İbn Vâsıl, *age.*, C. IV, s. 276; Ebu'l Fidâ, *age.*, C. II, s. 244, 305; Yûnîni, *age.*, C. I, s. 75; Bahriye Üçok, *a.g.e.*, s. 31.

Munise Hatun: El-Muzaffer Mahmud'la Gâziye Hatun'un kızıdır. Hatun, ünlü Tarihçi Ebu'l Fidâ'nın da halasıdır. H.633/M.1235-1236 yılında Hama'da doğmuştur. Kendisi, verdiği sadakalarla meşhurdur. O, Hama'daki el-Hatuniyye Medresesine çok büyük bağışlar yapmıştı. H.703/M.1303-1304 yılında vefat eden Hatun, el-Muzaffer'in geride kalan son çocuğudur⁵⁶.

Ahşâ Hatun: Nuaymî'ye göre Ahşâ Hatun, Mardin Artuklu hükümdarı Kutbeddin'in kızıdır. İbn Tağribirdi'ye göre ise en-Nâsır Artuk'un⁵⁷ kardeşidir. Hatun, el-Âdil'in oğlu el-Muazzam İsa ile evlenmiştir. Hatun, Kasyon'daki Cisru'l-ebiyad'ın yakınlarında Nuaymî'nin Mardâniyye adıyla kaydettiği medrese ile türbeyi yaptırmıştır (H.610/M.1213-1214). Eşinin ölümünden (H.624/M.1227-1228) sonra Dımaşk'dan ayrılarak babasının yanına Mardin'e giden Hatun burada vefat etmiştir⁵⁸.

Hadîce Hatun: El-Muazzam Şerefeddin İsa'nın kızıdır. H.654/M.1256-1257 yılında Dımaşk'ta el-Murşidiyye Medresesini yaptırmıştır⁵⁹.

Dâru'l-kutbiye: Ebu'l Fidâ ve Zehebî'ye göre el-Âdil'in oğlu el-Mufaddal Kutbeddin'nin kızıdır⁶⁰. İbn Kesîr'e göre ise el-Âdil'in kızıdır. Kendisi, Munise, Dâru'l-kutbiye ve Dâru İkbâl olarak bilinir. H.603/M.1206-1207 yılında doğmuştur. Dönemin bazı alimlerinden icazet alarak hadis rivayet etmiştir. Hatun, H.693/M.1293-1294 yılında Kahire'de vefat etmiş ve Bâbu'z-zuveyle'de defnedilmiştir⁶¹.

Gürcü Hatun: Gürcü meliki İvan'ın kızıdır. Tarihçiler Hatun'un Eyyübî ailesinden evlendiği şahıslar üzerinde hem fikir değillerdir. Zehebî, Hatun'un, İvan ile el-Âdil'in oğlu el-Evhad arasında H.607/M.1210-1211 yılında yapılan anlaşmayla el-Evhad'ın kardeşi el-Eşref'le evlendiğini fakat bundan evvel el-Evhad'ın yanında olduğunu kaydeder⁶². İbn Vâsıl, bu anlaşmayla Hatun'un el-Evhad'la evlenmesine karar verildiğini söyler⁶³.

Zehebî'ye göre, Celaleddin Harizmşah Ahlat'ı ele geçirince Gürcü Hatun'u yanına almıştır. Yine aynı müellife göre, bu hadiseden sonra kendisinden haber alınamayan Hatun, Moğol hakanı tarafından Ahlat ve çevresinin kendisine verildiğine dair bir menşurla H.643/M.1245-1246 yılında tekrar Ahlat'a gelmiştir⁶⁴. Hatun, Ahlat'a döndükten sonra el-Âdil'in oğlu Şehâbeddin Gâzi ile irtibat kurarak daha evvel kardeşi el-Eşref'in eşi olduğunu şimdi de kendisiyle evlenmek istediğini, şayet bu dileğini kabul ederse Ahlat ve civarını kendisine bırakacağını bil-

⁵⁶ Ebu'l Fidâ, *age.*, C. II, s. 243,390-391.

⁵⁷ el-Melikü'l Mansur Nâsireddin Artuk b.İlgazi b. Artuk b. Arslan b. İlgazi b. Alpi.

⁵⁸ İbn Tağribirdi, *en-Nücümü'z-zâhire*, Tahkik: Muhammed Huseyn Şemsuddin, C. VI, Beyrut 1992, s. 279-280; Nuaymî, *age.*, C. I, s. 592.

⁵⁹ Nuaymî, *age.*, C. I, s. 576 ve bir nolu dipnot. İbn Şeddâd, Hatun'un adını vermeden medresenin Şerefeddin İsa'nın kızı tarafından inşa edildiğini kaydeder. Medresenin kapısının üstünde ise el-Muazzam Şerefeddin İsa'nın kızı Hadîce Hatun tarafından H. 650/M.1252-1253 yılında vakfedildiği yazılıdır. Nuaymî, *age.*, C. I, s. 576 ve bir nolu dipnot.

⁶⁰ Ebu'l Fidâ, *age.*, C. II, s. 307; Zehebî, *age.*, C. XLVIII, s. 43.

⁶¹ İbn Kesîr, *age.*, C. XVII, s. 668.

⁶² Zehebî, *age.*, C. XLIII, s. 31

⁶³ İbn Vâsıl, *age.*, C. III, s. 201.

⁶⁴ Faruk Sümer, Moğolların, Köseadağ savaşını müteakip Ahlat'ı ele geçirdikten sonra şehri 1243 yılında Gürcü Prens Avak'ın kız kardeşi Tamtam'a verdiklerini belirtiyor . Faruk Sümer, "Ahlat", *DİA*, C.II, s. 21.

dirmiştir. Şehâbeddin onun bu isteğini kabul etmiştir. Bu evliliğin gerçekleşip gerçekleşmediğine dair ne Sıbt ne de Zehebî kesin bir şey belirtirler⁶⁵.

Türkan Hatun: Atabeg ailesinden Atabeg İzzeddin Mesud'un kızıdır. El-Âdil'in oğlu el-Eşref Musa ile evlenmiştir. Kasyon'da medrese ve türbe yaptırmıştır. H.640/M.1242-1243 yılında vefat eden Hatun kendi türbesine defnedilmiştir⁶⁶.

Melike Hatun: El-Eşref Musa'nın kızıdır. Amcası Mevdud'un oğlu el-Cevad Yunus'la evlenmiş fakat bir süre sonra el-Cevad, Hatun'u boşamıştır. Daha sonra amcası es-Sâlih İsmail'in oğlu el-Mansur'la nikahlanan Hatun, ondan iki çocuk dünyaya getirmiştir. Hatun H.694/M.1294-1295 yılında vefat etmiştir⁶⁷.

Neseb Hatun: El-Cevad Yunus'un kızıdır⁶⁸.

Masûne Hatun: El-Âdil'in oğlu es-Sâlih İsmail'in kızıdır. Evlenmemiştir. Masûne Hatun H.723/M.1323 yılında vefat etmiş ve es-Sâlih İsmail'in annesinin türbesine defnedilmiştir⁶⁹.

Sâliha Hatun: El-Âdil'in oğlu Mucireddin Yakub'un kızıdır. H.650/M.1252-1253 yılında doğan Hatun, H.726/M.1325-1326'da vefat etmiştir⁷⁰.

SONUÇ

Eyyûbîler ile diğer Türk hanedanlıkları arasında evlilik yoluyla tesis edilmiş kuvvetli akrabalık bağları bulunmaktadır. Bu evliliklerden bir kısmı siyasi sebeplerden ötürü yapılmıştır.

Eyyûbî hükümdarları alelade soydan gelen kadınlarla da evlenmişlerdir. Onların durumları ve mevkileri, Şeceretü'd-dürr örneğinde olduğu gibi kendi şahsi meziyetleri ve hükümdarlar üzerindeki tesirleriyle alakalıdır.

Ailenin kadın üyeleri hayır yapmayı vazife edinmiş yüksek ahlaki haiz kişilerdir. Yaptırdıkları medreseler ve ribatlarla adlarını ölümsüzleştirmişlerdir. Hatunların bu türden faaliyetleri bilime ve eğitime verdikleri önemi göstermesi bakımından önemlidir. Onlardan bir kaçının hadis ilmiyle ilgilenmeleri de bunu destekler mahiyettedir.

Hatunlarla ilgili dikkat çeken diğer bir husus da onlardan bir kaçının ülke idaresi gibi önemli bir görevi üstlenmeleridir. Dayfe ve Gâziye iyi bir hükümdarın vasıflarına sahip olup ülkelerini en iyi şekilde yönetmiştir. Mısır'da son Eyyûbî hükümdarının ölümünden sonra Memlûk Devleti'nin kurucusu olarak tahta ge-

⁶⁵ Sıbt, *age.*, C. VIII/II, s. 754; Zehebî, *age.*, C. XLVII, s. 20.

⁶⁶ Zehebî, *age.*, C. XLVI, s. 432; Nuaymî, *age.*, C. I, s. 129.

⁶⁷ İbn Kesîr, *age.*, C. XVII, s. 681; Makrizî, *age.*, C. I/III, s. 735 ve iki nolu dipnot. Hatun'un Dımaşk'ta kendisine ait mülkleri bulunuyordu. Bir ara amcası es-Sâlih İmadeddin İsmail, onun Dımaşk'taki mallarına el koymuş ve bunlardan bir kısmı da başkalarına satılmıştı. Harezmâ ve Zambakiyye köyleri bunlar arasındaydı. Makrizî, *age.*, I/III, s. 735-736. Hatun ayrıca Kahire'de Kutbiyye Kasrı'nın da sahibi idi. Memlûk hükümdarı Kalavun H.682/M.1283 yılında bu kasrı istimlak ederek karşılığında Hatun'a Zümrüt Kasrı ile bir miktar para vermiştir. Eşref Buharalı, "Üç Türk Hükümdarının Yaptırdığı Üç Sağlık Kurumu: Tolunoğulları, Zengiler ve Memlûklerde Sağlık Hizmetleri", *AÜDTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: XXV, Sayı:40, 2006/Eylül, s. 32.

⁶⁸ Safedî, *Ayânu'l-asr ve avânu'l nasr*, C. III, Frankfurt 1990, s. 299.

⁶⁹ İbn Kesîr, *age.*, C. XVIII, s. 232; Nuaymî, *age.*, C. I, s. 318.

⁷⁰ Safedî, *age.*, C. I, s. 436.

çen Şeceretü'd-dürr, kısa bir süre yönetimi fiilen elinde bulundurmuş fakat daha sonra bundan feragat etmesine rağmen devlet idaresinde söz sahibi olmuştur.

KAYNAKLAR

- Abu'l Farac, *Abû'l Farac Tarihi*, II, Çeviren: Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- Buharalı, Eşref, "Üç Türk Hükümdarının Yaptığı Üç Sağlık Kurumu: Tolunoğulları, Zengiler ve Memlüklerde Sağlık hizmetleri", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, C:XXV, Sayı:40, 2006/Eylül, s. 29-39.
- Ebû Şâme, *Kitâbu'r-ravzateyn fi ahbâri'd-devleteyn*, I/II, II/I, Tahkik: Muhammed Hilmi Muhammed Ahmed, Dâru'l-kütüb, Kahire 1998.
- Ebû Şâme, *Terâcimu ricâli'l-karneyn*, Dâru'l-cil, Beyrut 1974.
- Ebu'l Fidâ, *el-Muhtasar fi ahbâri'l-beşer*, II, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut 1997.
- el-Bundârî, *Sena'l-barka's-şâmî*, I, Tahkik: Ramazan Şeşen, Dâru'l-kitâbî'l-cedid, Beyrut 1971.
- İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'iyje fi'l-umuri'l Ala'iyje (Selçuk Name)*, I-II, Çeviren: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-ayân ve enbâu ebnâi'z-zamân*, I-VIII, Tahkik: İhsan Abbas, Dâru's-sadr, Beyrut 1978.
- İbn Hatîb el-Omerî, *Ravdatu'l feyhâ fi alâmi'n-nisa*, www.alwaraq.net, tarih: 10.10.2010.
- İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XVI-XVIII, Tahkik: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Hicr İ't-tıbaa ve'n-neşr, Cize 1998.
- İbn Şeddâd, *el-Alaku'l-hatıra fi zikri ümerâ el-şam ve'l- cezîrâ*, III/I, Tahkik: Yahya Abbâre, Vizâretu's-sakâfe, Dımaşk 1978.
- İbn Tağribirdi, *en-Nüccümü'z-zâhire*, VI, Tahkik: Muhammed Huseyn Şemsuddin, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut 1992.
- İbn Vâsıl, *Müferricu'l-kurûb fi ahbâri beni Eyyub*, III, Tahkik: Cemaluddin eş-Şeyyâl, IV, Tahkik: Huseyn Muhammed Rebî, Vizâretu's-sakâfe ve'l-ılam, Kahire 1972-1977.
- İbnü'l Adîm, *Zübdetu'l-haleb min târihi haleb*, III, Tahkik: Sâmi Dehhân, Instut Françaised Damas, Dımaşk 1968.
- İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, XII, Çeviren: Abdülkerim Özeydin- Ahmet Ağrakça, Bahar Yayınları, İstanbul 1987.
- Kafesoğlu, İbrahim "Kök-Böri", *İA*, VI, s. 885-892.
- Kortantamer, Samira, *Bahrî Memlûklarda Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1993.
- Makrizî, *Kitâbu's-siülûk*, I/I-II-III, Tahkik: Muhammed Mustafa Ziyade, Matbaatu'l-cenne, Kahire 1956.
- Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris*, I-II, Tahkik: Cafer el-Husenî, Mektebetü's-sakâfeti'd-diniyye, Kahire 1988
- Safedî, *Ayânu'l-asr ve avânu'l nasr*, I-III, Instute for History of Medic, Frankfurt 1990.
- Sibt, *Mirâtu'z-zamân*, VIII/I-II, Dâiretu'l-maarifi'l-osmaniyye, Haydarabad 1952.
- Sümer, Faruk, "Ahlâ", *DİA*, II, s. 19-22.
- Şeşen, Ramazan, *Salâhaddin Eyyubi ve Devri*, İSAR Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.
- Tekindağ, Şehâbeddin, "Melik-üs-Sâlih", *İA*, VII, s. 674-678.
- Tekindağ, Şehâbeddin, "Melik-üz-Zâhir", *İA*, VII, s. 683-685.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993.
- Üçok, Bahriye, *İslâm Devletlerinde Türk Nâibeler ve Kadın Hükümdarlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.
- Yûnînî, *Zeylu mirâti'z-zamân*, I-II, Dâiretu'l-maarifi'l-osmaniyye, Haydarabad 1954.
- Zehebî, *Târihu'l-islam*, XLI-L, Tahkik: Ömer Abdusselâm Tedmurî, Dâru'l-kitâbî'l-arabî, Beyrut 1996-2000.

